

Ομιλία της κ. Μαρίας Γεωργαντά-Καρύδη, φιλολόγου. Εκφωνήθηκε στον Καθεδρικό Ναό της Μαρτυρικής πόλης των Καλαβρύτων στις 13-12-2010.

“Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἔχουσας, ...”. Ἐτσι αρχίζει ο Αριστοτέλης τον ορισμό της τραγωδίας.

Σ' αυτά εδώ τα χρόνια σαν σήμερα, 67 χρόνια πριν, η τραγωδία δεν ήταν μίμηση, ήταν πράξη και είχε μέγεθος, δηλαδή αρχή, μέση αλλά όχι τέλος, γιατί δεν υπάρχει τέλος όσο η αφροσύνη και η απληστία, ο ολοκληρωτισμός και ο φασισμός οδηγούν σε νέα Καλάβρυτα.

Θύτης ο ναζισμός, η γερμανική ανθρωποφαγία, θύματα τα αγόρια και οι άνδρες, χορός τα γυναικόπαιδα. Σκηνικό εφιαλτικό: Μία πόλη που καίγεται, παραδομένη στις παρανοϊκές αποφάσεις κάποιου “Φύρερ”. Καπνοί, στάχτη και ομίχλη βάφουν τον ήλιο κόκκινο, ως να τον αφανίσουν και αυτόν και ν' απλωθεί ένα υπερκόσμιο ημίφως.

Δευτέρα 13/12/1943. Σαν αυτήν ακριβώς τη στιγμή έχει ολοκληρωθεί το πρώτο επεισόδιο, ο διαχωρισμός και αιώνιος αποχωρισμός των ανδρών και των αγοριών, από 13 χρονών και πάνω, από τα γυναικόπαιδα και τους ηλικιωμένους, άνω των 73 χρόνων. Είναι όλοι στη θέση τους, όπως προβλέπει το σχέδιο και η γερμανική σχολαστικότητα. Οι άνδρες και τ' αγόρια έχουν φθάσει στον τόπο του μαρτυρίου, η πορεία θανάτου τελείωσε στο λόφο του Καπή. Τα πολυβόλα στήθηκαν πέριξ, η πόλη καίγεται, τα γυναικόπαιδα κλειδωμένα, στοιβαγμένα εκεί που άλλοτε παιδιά και δάσκαλοι ύφαιναν τη γνώση και το ήθος για τον άνθρωπο. Το Δημοτικό σχολείο, το σχολείο μας, έγινε απαίσια φυλακή. Μαρτυρική αναμονή. Αγωνία, απελπισία, κλάματα, ευχές, βογγητά, κατάρες, προσευχές όσο περνούσε η ώρα.

Στο λόφο του Καπή κορυφώνεται η ανησυχία. Οι πιο ψύχραιμοι στηρίζουν τους άλλους. Τα αγόρια σφιχταγκαλιάζουν τους πατεράδες, οι παπάδες κάνουν δεήσεις, μερικοί βλαστημούν, άλλοι περιμένουν βοήθεια από το βουνό, άλλοι συζητούν για ηρωική έξοδο, αλλά τότε ποια θα είναι η τύχη των γυναικόπαιδων; Μαρτυρική αναμονή. Η πόλη καίγεται. Ανακούφιση: Φαίνεται γι' αυτό μας έφεραν εδώ. Τα σπίτια θα τα ξαναφτιάξουμε. Αναχωρούν με συνοδεία οι διευθυντές τραπεζών και του Δημοσίου ταμείου. Επιστρέφουν, οι δήμιοι είχαν τακτοποιήσει και αυτό το θέμα. Τα χρήματα και όσα πράγματα είχαν πάρει από τα σπίτια και τα μαγαζιά ήταν καλά φυλαγμένα. Η αγωνία κορυφώνεται. Πού είναι οι γυναίκες, τα παιδιά; Ο νους εικάζει τα χειρότερα. Τρόμος, κρύος ιδρώτας και ας ήταν παγωνιά γύρω.

Κραυγές και αλαλαγμοί τραντάζουν τους τοίχους του σχολείου. Πού είναι οι άνδρες; Τα παιδιά μας; Οι στιγμές κρατούν αιώνες. Τα παιδιά ουρλιάζουν, ασφυκτιούν. Ίδια η σκέψη που διαπερνά τον Καλαβρυτινό ουρανό. Ανακουφιστικό επιχείρημα: Είμαστε αθώοι, άοπλοι, γιατί να μας σκοτώσουν;

Οι φωτοβολίδες σβήνουν κάθε ελπίδα πάνω στον Καπή τη ράχη. Τα

πολυβόλα ξερνούν θανατικό και θερίζουν τρεις γενιές Καλαβρυτινών. Βογγητά, επιθανάτιος ρόγχος, Νίκο, πατέρα, Τάκη, Κώστα, παιδί μου... Ωσπου σιγά-σιγά πέφτει σιωπή, ενώ ακόμη σφαδάζουν τα κορμιά. Η ώρα της χαριστικής Βολής. Δεν πρέπει κανείς να μείνει ζωντανός. Σέρνουν, κλωτσούν, όποιον φαίνεται να ανασαίνει. Ο δωδεκάχρονος Ντίνος, ανέγγιχτος από τα πολυβόλα, σηκώνεται, τρέχει, αγκαλιάζει του δήμιου τα γόνατα και ικετεύει *“εγώ είμαι παιδί, τι σου έκανα, μη με σκο-...”*. Η φράση έμεινε μισοτελειωμένη. Ο *“γενναίος στρατιώτης”* της Βέρμαχτ, είχε επιτελέσει το καθήκον του.

Το αίμα έβαψε κόκκινο το χωράφι και αυλάκωσε το μονοπάτι ως το νεκροταφείο. Πέρασε ώρα. Τα κτήνη έφυγαν τραγουδώντας. Δεκατρία φαντάσματα σαλεύουν μες στο σωρό. Δεν ξέρουν αν ζουν κι αν πρέπει να ανασαίνουν. Για τους πολλούς το μαρτύριο είχε τελειώσει, για τους δεκατρείς θα συνεχιζόταν, ως να πεθάνουν για δεύτερη φορά. Βασανιστική πορεία ζωής! Είχα το θλιβερό προνόμιο να είμαι κόρη διασωθέντος που στα τριανταπέντε του αντάμωσε το Χάρο κι έκτοτε τα σημάδια από το λαιμό και την ψυχή του δεν έσβησαν ποτέ.

Παράλληλα στο Δημοτικό σχολείο εξελίσσεται το τρίτο επεισόδιο της τραγωδίας. Πανικόβλητα τα γυναικόπαιδα σπρώχνονται και ποδοπατούνται. Οι φλόγες ζώνουν το κτίριο. Καιγόμαστε! Πετούν τα παιδιά από τα παράθυρα όσες είναι κοντά σε αυτά. Σαν ορμητικό ποτάμι σπάζουν τις πόρτες και ξεχύνονται στην αυλή. Οι δήμιοι γελούν. Τι αστεία εικόνα! Αργότερα θα μάθουμε ότι κάποιος αυστριακός, το ξανθό παλληκάρι κ.τ.λ. άνοιξε την πόρτα. Κατανοούμε την επιθυμία απενοχοποίησης, αλλά ως εδώ. Ήταν όλοι τους το ίδιο εγκληματίες, υπερόπτες, σκληροί κι ορκισμένοι στον Φύρερ.

Κατευθύνουν προς τη μεριά του τραίνου το πλήθος. Η ομηρία είχε τελειώσει. Οι άνδρες κείτονταν νεκροί, απ’ τα βουνά απόλυτη σιγή. Τα τελευταία αποκαϊδία των σπιτιών μοιάζουν καντήλια, ψυχές που έσβηναν λίγο-λίγο.

Η ανθρωποθυσία συντελέστηκε *“σύμφωνα με το νόμο”!* Αλήθεια ποιο νόμο; *«Των αντιποίνων»;* Η τάξη επιβλήθηκε! Νόμος και τάξη γιατί, ήθελαν, λέει, να είναι ελεύθεροι, ήθελαν την πατρίδα τους, τη γη τους δική τους. Σκοτώστε τους, κάψτε τους, τους είχαμε προειδοποιήσει άλλωστε. Ύμνησαν τραγουδώντας τον Φύρερ τους και τη νέα του τάξη και αποχώρησαν καμαρωτοί για το κατόρθωμά τους. Είχαν επιτελέσει το καθήκον τους, είπαν.

Φθάνουμε, ακολουθώντας τη δομή της αρχαίας τραγωδίας, στο χορό. Φιγούρες άυλες, φωνές στριγγιές, μαλλιά ξέπλεκα, μεσ’ τη στάχτη, το αίμα, το κρύο, την πείνα, τα σκυλιά και τις κουκουβάγιες. Μία ατελείωτη νύχτα είχε αρχίσει εκείνο το μεσημέρι και κράτησε χρόνια. Πώς να πιστέψουν όσα βλέπουν γύρω τους; Οι νεκροί εκατόμβες. Πώς να τους θάψουν; Το μοιρολόι, ο θρήνος φτάνει ως τον ουρανό αλλά κι ο θεός έστρεψε το βλέμμα του από την ανείπωτη αγριότητα του δημιουργήματος του κι ο Δίας είχε από αιώνες πριν γκρεμιστεί από τον Όλυμπο για να μπορεί να ρίξει τους κεραυνούς του *“σ’ εκείνους που επράξαν το κακό”*.

Μόνες, αβοήθητες. Η γη παγωμένη, το βλέμμα φευγάτο. Πρέπει να

μαζέψουν τα κορμιά, χέρια, πόδια, μυαλά. Το χώμα σκληρό, τα χέρια τους αδύναμα, τα νύχια αδύνατο να σκάψουν τάφους. Τα τρυφερά χέρια των κοριτσιών πώς να γίνουν αξίνες; Λίγο χώμα και πολύ δάκρυ. Τα σκυλιά και τα όρνια είναι ο νέος εχθρός. Γυναίκες σε αλλοφροσύνη, ξεμαλλιασμένες, καταματωμένες.

Τα παιδιά ανήμπορα να εννοήσουν όσα συμβαίνουν γύρω τους. Μέσα σ' αυτό το σκηνικό, τη δεύτερη μέρα, τα αεροπλάνα σχίζουν τον ουρανό. Έπρεπε να φωτογραφηθούν τα Καλάβρυτα, πειστήριο και απόδειξη στρατιωτικής πειθαρχίας και ικανότητας.

Σπίτια πια δεν υπήρχαν και η ζωή εξελισσόταν στο νεκροταφείο. Το απόλυτο μηδέν. Η χώρα υπό κατοχήν. Ποια ελπίδα και από πού; Έτσι περνούσαν οι μέρες, χωρίς αύριο.

Συγκλονιστικά περιγράφει ο Σπύρος Μελάς στην εφημερίδα "Εμπρός" της 27ης Ιουνίου 1945 το πρώτο μνημόσυνο. *"Είδα νεκρές πολιτείες, σαν τη Δήλο, να διατηρούν όρθιους τους σκελετούς μιας ζωής, που έχει από χιλιάδες χρόνια πεθάνει, ρημαγμένη από την αδυσώπητη ροή του χρόνου, έχω ιδεί άλλες, σαν την Πομπηία, να διατηρούν τις άπειρες μορφές αστραπιαίων θανάτων... άλλες, σαν τη Μεσσήνα της Σικελίας, που τη σάρωσε ο τυφώνας ενός κύματος υπερφυσικού... Μα τα Καλάβρυτα είναι κάτι άλλο! Εδώ αποκορύφωσα τις τραγικές μου γνώσεις στην επιστήμη της ... καταστροφής! Εδώ δεν είναι το θέαμα της φρενιασμένης λύσσας εναντίον των άψυχων, που αποτελεί την κύρια έκφραση του δράματος. Αλλά 'ότι, προ πάντων, μέσα σ' αυτά τα ερείπια, καταδικάστηκαν να κυκλοφορούν και να λιώνουν εκατοντάδες αδύναμα πλάσματα... μάρτυρες της ομαδικής τραγωδίας. Πρέπει μ' όλο αυτό το φοβερό και αβάσταχτο φορτίο μέσα τους να αγωνιστούν τον σκληρότερο αγώνα που δόθηκε σε ανθρώπους. Αυτό είναι το κύριο χαρακτηριστικό του ανατριχιαστικού μνημείου, που τεχνούργησε στα Καλάβρυτα η θηριωδία και η εγκληματική σοφία των Γερμανών: Οι γυναίκες με την υπόκωφα έξαλλη ματιά, όπου παραμονεύει κάθε στιγμή το δάκρυ και η αλλοφροσύνη, τα σουρωμένα, κατάχλωμα και μαραμμένα ορφανά, οι καμπουριασμένες γριές και οι γέροι με πληγιασμένα, από το σιωπηλό κλάμα, μάτια".*

Εξήντα επτά χρόνια μετά, ο Αριστοτέλειος ορισμός της τραγωδίας μένει ανοιχτός; **"δι' έλέου και φόβου περαίνουσα τήν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν"**. Η κάθαρση παραμένει ζητούμενο. Οι θεατές της αρχαίας τραγωδίας συμμετέχουν διανοητικά και συναισθηματικά στα δρώμενα, καθώς συμπάσχουν με τους ήρωες, αγωνιούν για την τύχη αυτών και τη δική τους. Προκαλείται, κατά τον Αριστοτέλη ο έλεος (ευσπλαχνία) και ο φόβος, μέσω των οποίων οι θεατές οδηγούνται, στο τέλος της παράστασης, στην κάθαρση.

Σήμερα τελούμε το μνημόσυνο των Καλαβρυτινών μαρτύρων και όλοι μας συναισθηματικά δονούμεθα, ως λαός ευσυγκίνητος, διανοητικά όμως τι θα αφήσει πίσω του ένα ακόμη μνημόσυνο; Πώς θα οδηγηθούμε στην κάθαρση; Εύκολα έρχεται στα χείλη το ωραίο σύνθημα **"ποτέ πάλι άλλα Καλάβρυτα"**. Πώς όμως θα αγγίξει και το νου; Πώς θα τον συνεπάρει; Ως τότε οι άμαχοι, τα γυναικόπαιδα θα δολοφονούνται και η ανθρωπότητα θα κοιτάζει αμέριμνα; Οι

τελετές μνήμης από μόνες τους συντελούν στη διαμόρφωση της συλλογικής συνείδησης, ο αναστοχασμός της ανθρώπινης κατάστασης βοηθά να αντέξουμε την ανθρώπινη μοίρα σαν ήρωες, αλλά και να δούμε τον κόσμο πολιτικά: εγγεγραμμένο στη μακρά διάρκεια αλλά και στο ενοχλητικό, κάποτε και αμείλικτο παρόν. Τα Καλάβρυτα προσφέρουν στην ανθρωπότητα το μαρτύριό τους, τον αγώνα των γυναικών για το αύριο των παιδιών τους.

Η Καλαβρυτινή γυναίκα ανοίγει το δρόμο. Σφιχταγκαλιάζει τα παιδιά της και πορεύεται μέσα στο χρόνο σαν ηρωίδα. Δεν έχει τίποτα πια να φοβηθεί, έχει ζήσει τα χειρότερα, γνωρίζει πως κανείς δε μπορεί ή δε θέλει να τη βοηθήσει και κάνει την υπέρβαση. Όσοι απέμειναν ζωντανοί, όλοι μαζί μέσα από τη στάχτη θ' αναστήσουν τα Καλάβρυτα. Είναι ο θρίαμβος της ανθρώπινης θέλησης και αντοχής, η ελπίδα όλων των αδικημένων. Ποτέ όμως από τα μάτια τους δεν έσβησε το *“γιατί”*. Πώς το νοήμον πλάσμα του δημιουργού φτάνει στα άκρα; Πώς εκάστοτε η βαρβαρότητα επιστρέφει;

“Εις μνημόσυνον αιώνιον” ψάλλει η εκκλησία μας. Μόνο τότε το μνημόσυνο θα είναι αιώνιο, εάν η θυσία των Καλαβρυτινών δικαιωθεί, εάν η σιωπή των νεκρών μας τραντάξει το νου και την ψυχή μας κι αγωνιστούμε να ξαναγίνει ο άνθρωπος Άνθρωπος. Οι σειρήνες της αδικίας, της απληστίας, της αφροσύνης, της απόλαυσης δια παντός μέσου, είναι παρούσες και ανεπαισθήτως επιβάλλουν την κυριαρχία τους. Η στροφή στην κλασική παιδεία και τον πολιτισμό μας είναι τα όπλα μας. Ο Κρέοντας πάντα παραμονεύει, τυρρανικός και αλαζών, η Σοφόκλεια όμως Αντιγόνη είναι ευτυχώς εδώ, για να οδηγούνται τα πράγματα στην κάθαρση. Θα την δείτε πετρωμένη ως *“Καλαβρυτινή Μάνα”*, στον τόπο της εκτέλεσης. Πολλά τα κοινά σημεία, διαχρονικά τα μηνύματα. Η βία και η αυθαιρεσία, η αυθάδεια και η αλαζονεία, ύβρις (με την αρχαία σημασία) σπρώχνουν έναν- έναν κι όλους μαζί στο γκρεμό, ώσπου αίμα αθώο να ποτίσει ξανά τη γη και να γίνουν οι ιστορικές ανατροπές. Υπόγεια ρεύματα και ανεξέλεγκτες δυνάμεις, εσωτερικές, του ανθρώπου δίνουν ακαταπαύστως την ώθηση για το καινούριο. Οι μνήμες κυφορούν το νέο, ως να έλθει το πλήρωμα του χρόνου κι αρχίσουν ν' ανοίγουν οι ερμητικά, πολλές φορές, κλειστές πόρτες επώδυνων ιστορικών γεγονότων. Η πολύπτυχη και πολύπλευρη ανάγνωση του παρελθόντος, δημιουργεί εχέγγυα για την ορθότερη ερμηνεία του παρόντος και την πρόβλεψη του μέλλοντος.

Τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει ν' ανασηκώνονται τα βαριά πέπλα που κάλυπταν την επώδυνη δεκαετία του '40. Η ζώσα μνήμη, στεγασμένη μετά από εικοσαετή αγώνα -λες και δεν το όφειλε η πολιτεία στους νεκρούς μας- στο Δημοτικό σχολείο, αναμένει, έξι χρόνια μετά τα εγκαίνια, την ολοκλήρωση και, όπως συνηθίσαμε πλέον, θα έχουμε δρόμο μπροστά μας. Εν τούτοις, και όπως είναι σήμερα, αποτελεί συγκλονιστικό ερέθισμα για τους ιστορικούς μας, αλλά και για την ανθρωπότητα ολόκληρη.

Σε λίγο θα μεταβούμε στον τόπο της εκτέλεσης, της θυσίας, του μαρτυρίου. Όσο η μνήμη τιμάται, ο φασισμός νικιέται, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια υπάρχει ελπίδα να γίνει σεβαστή. *«Πάρε τη λέξη μου, δος μου το χέρι σου»* λέει ο ποιητής- *“Συγγνώμη”*, λέξη ωραία, ελληνική! Καθαρά δεν ακούστηκε ακόμη.